İstatistik Adı	Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Veri: Kapsam, Dönemsellik ve Zamanlılık

Kapsam karakteristikleri	**Çalışmanın amacı:** Uluslararası kavram ve standartlara göre, ekonomik karar alıcılar ve diğer veri kullanıcıları için karşılaştırılabilir, güvenilir, kaliteli Ödemeler Dengesi İstatistikleri üretilmesi amaçlanmaktadır.
	Verinin tanımı: Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin (Genel Hükümet, Merkez Bankası, bankalar, diğer sektörler) diğer ekonomilerde yerleşik kişiler (yurt dışında yerleşikler) ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistiki bir rapordur.
	İstatistiksel kavramlar ve tanımlar: **Ekonomik işlem:** Ekonomik işlemler; mal, hizmet ve gelirle ilgili işlemleri, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemleri ve bir ekonomide yerleşik kişilerden diğer bir ekonomide yerleşik kişilere karşılıksız olarak reel ya da finansal kaynakların sağlandığı transferleri kapsamaktadır. **Yerleşiklik:** Bir ekonomide bir yıldan fazla süre ile devamlı olarak ikamet eden gerçek kişiler ile o ekonomide faaliyette bulunan tüzel kişiler ifade edilmektedir. **Çift Kayıt Esası:** Ödemeler dengesi istatistiklerinde ana ilke olarak çift kayıt muhasebe sistemi benimsenmiştir. Ödemeler dengesinin her bir işlemi, o işlemin giriş ve çıkış kayıtlarını gösterecek şekilde iki ayrı kaleme eşit değerde ve karşılıklı olarak kaydedilmektedir. **Cari İşlemler Hesabı:** Ödemeler dengesi hesapları içinde yer alan mal ve hizmet ticareti ile birincil ve ikincil gelir hesaplarını kapsamaktadır. Cari işlemler hesabında, gelirlerin giderleri aştığı, yani, farkın artı olduğu durum cari işlemler fazlası olarak adlandırılırken; giderlerin gelirleri aştığı, yani, farkın eksi olduğu durum ise cari işlemler açığı olarak adlandırılmaktadır. **Birincil Gelir Hesabı:** Emek, finansal ya da doğal bir kaynak sağlanması karşılığında elde edilen gelirler ile ödenen tutarları göstermekte olup, çalışanların ücretleri ile doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlara ilişkin yatırım geliri ve giderlerini içermektedir. **İkincil Gelir Hesabı:** Yurt içinde (yurt dışında) yerleşik bir birim tarafından yurt dışında (yurt içinde) yerleşik bir birime karşılıksız olarak mal ya da hizmet gibi reel bir kaynak ya da finansal bir varlık sağlanması şeklinde tanımlanan transferleri içermektedir. **Sermaye Hesabı:** Üretilmeyen ve finansal olmayan varlıkların edinimi ve elden çıkarılması ile sermaye transferleri yoluyla oluşan akımları içermektedir. **Finans Hesabı:** Merkez Bankası, Genel Hükümet (Merkezi Yönetim, Mahalli İdareler, Sosyal Güvenlik Fonları), bankalar ve diğer sektörler (diğer finansal kuruluşlar ve finansal olmayan kuruluşlar, hane halkları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar) tarafından gerçekleştirilen kısa ve uzun vadeli uluslararası sermaye akımlarının kaydedildiği bir hesap olup, temel olarak, bir ülkenin dış finansal varlıkları ve yükümlülüklerindeki değişimler ile bu değişimlerin karşılıklı kayıtlarını içermektedir. **Doğrudan yatırım:** Yatırımcının yerleşiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide bir işletmenin yönetimini kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Doğrudan yatırımda, yatırımcının işletmenin sermayesinde %10 ya da daha fazla paya / oy hakkına sahip olması veya yönetimde söz sahibi olması esastır. **Portföy yatırımları**: Menkul değerlere yapılan yatırımlar olarak tanımlanabilecek portföy yatırımları, genellikle hisse senetleri ve yatırım fonları ile kamu ya da özel kuruluşlarca ihraç edilen bono ve tahvil şeklindeki borç senetlerini içermektedir.

	Finansal türevler: Belirli bir finansal varlık, gösterge veya fiyata dayalı olarak düzenlenen (opsiyon, swap, vadeli işlem vb.) ve finansal risklerin taraflar arasında transfer edilmesini sağlayan sözleşmelerden doğan varlık ve yükümlülükleri içermektedir. **Diğer yatırımlar**: Doğrudan yatırım, portföy yatırımları, finansal türevler ve rezerv varlıklar dışında kalan tüm finansal hareketler bu bölümde yer almaktadır. **Rezerv varlıklar:** Parasal Altın, Özel Çekme Hakları (SDR), Uluslararası Para Fonu Nezdindeki Rezerv Opsiyonu ve Diğer Rezerv Varlıklar kalemlerini içermektedir.
	Sınıflamalar: Uluslararası Para Fonu Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu Altıncı El Kitabı (2009)'nda (IMF Balance of Payments and International Investment Position Manual 6th edition, 2009) yer alan sınıflamadır.
	Hedef kitle: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gibi kamu kurum ve kuruluşları ile Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD), Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) gibi uluslararası kuruluşlar, akademik kullanıcılar ve diğer kullanıcılar.
	Coğrafi kapsam: Türkiye
	Coğrafi düzey: Yoktur.
	Sektörel kapsam: Genel Hükümet, Merkez Bankası, bankalar ve diğer sektörler (banka dışı finansal ve finansal olmayan kuruluşlar)'dir.
	Zaman kapsamı: Veriler, 1975 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından derlenmektedir. 1975-1991 yılları için yıllık, 1992 yılından itibaren ise aylık bazda bulunmaktadır.
	Diğer kapsam: Yoktur.
	Kapsamdaki sınırlılıklar: Yoktur.
	İstatistiksel birim: Raporlama yapan birimdir.
	Temel dönem/yıl: Yoktur.
	Referans dönemi: İki önceki ay
	Ölçü birimi: **Değişken/Gösterge** — **Ölçü Birimi** **Tüm Değişkenler** — Milyon ABD doları
Dönemsellik	**Verinin toplama sıklığı:** Aylık
	Verinin yayımlama sıklığı: Aylık
Zamanlılık	**Yayımlanan her veri için ortalama üretim süresi:** 30 gün

	İlk sonuçların yayımlandığı tarih ile referans döneminin son tarihi arasındaki fark (gün): 42-43 gün
	Nihai sonuçların yayımlandığı tarih ile referans döneminin son tarihi arasındaki fark (gün): Revizyon politikası nedeniyle 2 yıl

Kamuoyunun Bilgiye Erişimi

Yayımlama takviminin önceden duyurulması	**Veriye ilişkin yayımlama takvimi:** Yayımlama takvimi kamuoyuna önceden duyurulmaktadır. Her yılın ilk iş günü internet sitemizde yayımlanmaktadır.
	Veri yayımlama takviminin internet adresi: Veri Yayımlama Takvimi
	Veri dağıtım politikası: İnternet sayfasında her ayın yayını gerçekleştikten sonra bankamızın veri dağıtım sistemine üye kişi, kurum ve kuruluşlara ilgili tablonun yayımlandığına dair bilgi verilmektedir.
Eş zamanlı yayımlama	**Tüm kullanıcılar ile aynı anda paylaşılıp paylaşılmadığı:** Paylaşılıyor.
	Basın veya diğer belirli kullanıcılar ile özel anlaşmalar kapsamında verinin önceden paylaşılıp paylaşılmadığı: Hayır

Bütünlük

Resmi istatistiklerin üretilmesine ilişkin şartlar, koşullar ve gizlilik	**İstatistiklerin toplanması, işlenmesi ve dağıtımına ilişkin sorumluluk:** TCMB Veri Yönetişimi ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ödemeler Dengesi Müdürlüğü sorumludur.
	Veri üreten kuruluşlar ile veri paylaşımı ve koordinasyon: TÜİK, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Merkezi Kayıt kuruluşu (MKK), Borsa İstanbul (BIST), T.C. Ticaret Bakanlığı, T.C. Dışişleri Bakanlığı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu ve Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan veri temin edilmektedir. Veri yayımlandıktan sonra IMF, OECD ve Eurostat'a raporlanmaktadır.
	Bireysel cevaplayıcılara ait verinin gizliliği: Söz konusu veriler, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 25 Nisan 2001 tarih ve 4651 sayılı Kanunla değiştirilen 43.maddesinin 5.fıkrasında yer alan "...Banka, toplanan istatistikî bilgilerden kişisel ve özel nitelikte olanları yayımlayamaz, açıklayamaz, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu dışında resmi veya özel herhangi bir makama veremez. Bu bilgiler istatistiki amaçlar dışında ve ispat aracı olarak kullanılamaz" hükmü gereğince "gizlilik ilkesi" çerçevesinde değerlendirilecek ve üçüncü kişilere açıklanmayacaktır."
	İstatistik üretiminde çalışanlar, olanaklar, finansman: Ödemeler Dengesi Müdürlüğü'nde verilerin toplanması için on altı çalışan, verilerin işlenmesi ve analizi için on beş çalışan, yayımı ve dağıtımı için on iki çalışan ve koordinasyon faaliyetleri için üç çalışan vardır. Çalışanların hepsi üniversite/yüksek lisans mezunudur. Bilişim kaynakları açısından bir sorun bulunmamaktadır. Tablo hazırlama sürecinde herhangi bir teknik sorunla karşılaşıldığında Bankamız Bilgi İşlem Birimi tarafından gerekli teknik destek sağlanmaktadır.
	Kullanıcı ihtiyaçlarının izlenmesi: Yılda bir kez olmak üzere internet ortamında "İstatistik Kullanıcı Anketi TCMB Uygulaması" çalışması yapılmaktadır.
	Kalite politikası: Verileri uluslararası standartlarla tam uyumlu yayımlamak, zamanlılık ve tutarlılık açısından öncü ülkelerden biri olmak.

Kalitenin izlenmesi: TÜİK tarafından 2015 yılında verilen Kalite Logosu kapsamında, Ödemeler Dengesi İstatistiklerinin uluslararası standartlarda üretildiği belgelenmiştir. Ayrıca IMF tarafından en son 2009 yılında gerçekleştirilen ziyaret sonucunda yayımlanan ROSC (Report on Observance of Statistical Codes and Practices) raporu kapsamında da Ödemeler Dengesi İstatistiklerinin kalitesi IMF standartlarına göre değerlendirilmiş, kalite standartlarını büyük ölçüde karşıladığı vurgulanmıştır.

İstatistiklerin yansızlığı: İlgili kaynaklarından sağlanan veriler, kontrol edilerek ve gerekli düzeltmeler yapılarak tablolara dönüştürülmektedir. İstatistikler yansızdır.

Veri kaynakları: Ödemeler dengesi istatistiklerinin başlıca kaynaklarını;

- TCMB ve Türkiye'de yerleşik bankaların aylık dövizli işlem raporları,
- Türkiye'de yerleşik bankaların mizanları,
- TÜİK tarafından yayımlanan dış ticaret istatistikleri,
- TÜİK'ten sağlanan mal ticaretine ilişkin navlun ve sigorta gelir ve giderleri,
- TÜİK'ten sağlanan uluslararası hizmet ticaretine ilişkin gelir ve giderler,
- TÜİK tarafından doğrudan raporlama yöntemiyle derlenen kısa vadeli ticari kredilere ilişkin veriler,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK, TCMB tarafından yürütülen anketler,
- Çeşitli kuruluşlardan doğrudan sağlanan hizmetlere ilişkin veriler,
- Yurt dışında yerleşik kişilerin portföy yatırımlarına ilişkin saklama hizmeti veren bankalardan sağlanan stok veriler,
- Bankalar ve diğer sektörler tarafından yurt içinde ihraç edilen borç senetleri ile BİST'te gerçekleştirilen hisse senedi işlemlerine ilişkin MKK'den sağlanan stok veriler,
- BDDK ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK)'ndan sağlanan türev işlemlere ilişkin sözleşme bazlı raporlar,
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'ndan elde edilen idari kayıtlar,
- Yıllık yurt içi doğrudan yatırım anketi,
- İdari kayıtlar

oluşturmaktadır.

Yöntem: Veri kaynaklarından elde edilen bilgiler için herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmamakla birlikte, 3 aylık dönemler itibariyle alınan anket verileri için tahmin kullanılmaktadır.

Dağıtım şekilleri: Rapor ile birlikte veriler, excel ve pdf olarak Bankamız Genel Ağ sitesinde yayımlanmakta ayrıca yine Bankamız Genel Ağ sitesinde yer alan Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nde de zaman serileri olarak kullanıcılara sunulmaktadır.

İstatistiklerin hatalı yorumlanması ve yanlış kullanımına ilişkin görüş belirtme/tekzip: Veriler yayımlandıktan sonra yayım organlarında hatalı kullanımı önlemeye yönelik düzenli bir takip yapılmaktadır. Hatalı kullanım ve yorumlamaya ilişkin olarak TCMB Genel Ağ Sitesinde duyuru yayımlanabilmektedir.

İstatistiksel veri toplama, işleme ve dağıtımdaki şartlar ve koşulların açıklanması: Önceden duyurulan yayım takvimine uygun olarak verilerin zamanında yayımlanması.

Mevsimsel düzeltme: Verilerde mevsimsel düzeltme yapılmamaktadır.

İstatistiğin toplanması, işlenmesi ve dağıtılması süreçlerinde bağlayıcı olan mevzuat:

- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu (25.4.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli) Madde 43
- Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar

Yayımlanmadan önce veriye devlet birimlerinin içeriden erişimi	Yoktur.
İstatistiklerin yorumlanarak yayımlanması	İstatistikler yorumsuz bir bültenle birlikte yayımlanmaktadır.
Yenileme ve yöntemdeki büyük değişikliklerin önceden bildirimi	**Revizyon takvimi:** Aralık hariç diğer gösterge niteliğindeki cari ay verileri yayımlanırken geçmişe dönük olarak; ▪ Kısa vadeli dış borçlar ile özel sektörün uzun vadeli dış borcuna ilişkin veriler 2002 yılına kadar olan verilerde, ▪ Diğer kalemlerde cari yıl ve bir önceki yılın verilerinde, cari yıl sonu verileri yayımlanırken ise tüm kalemlerin önceki beş yıl verilerinde revizyon yapılabilmektedir. Bunun dışında; istatistikleri oluşturan verilerde yüksek tutarlı değişiklik yapılması gerektiğinde, kamuoyuna bilgi verme kaydıyla, geçmiş yıllara ait istatistikler güncellenebilmektedir.
	İlk verinin ve revize edilmiş verinin tanımlanması: Cari yıl ve bir önceki yıla ilişkin veriler her ay revize edilebilmektedir.
	Metodoloji, veri kaynağı ve istatistiksel tekniklere ilişkin büyük değişikliklerin önceden duyurulup duyurulmadığı: Tablolarda veya metodolojide gerçekleşecek değişiklikler TCMB Genel Ağ Sitesinde veriye ilişkin sayfada **Yapılacak Revizyonlar** başlığı altında önceden duyurulur.

Kalite

İstatistiklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem ve kaynaklara ait dokümantasyonun yayımlanması	İstatistiklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem ve kaynaklara ilişkin açıklamalar bu metaveri dokümanında yer almaktadır.
Bileşen detayının, ilgili veri ile uyumlaştırmanın, kabul edilebilirliğinin güvencesini sağlayan ve istatistiksel çapraz sorguları destekleyen istatistiksel çerçevenin yayımlanması	**Verinin içsel tutarlılığı:** İstatistikler veri seti içerisinde birbiriyle tutarlıdır.
	Verinin zamansal tutarlılığı: Karşılaştırılabilir zaman serileri 1992 yılından başlamaktadır. Dış ticaret istatistikleri 2013 yılından önce özel ticaret sistemine göre, Ocak 2013 yayınıyla birlikte genel ticaret sistemine göre derlenmektedir.
	Verinin sektörler arası ve alanlar arası tutarlılığı: Ödemeler Dengesi İstatistikleri, diğer veri kaynakları veya istatistikler ile uyumludur.

Notlar

Metaverinin son güncellenme tarihi	13/08/2026

Ek

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

"Ödemeler Dengesi İstatistikleri"ne İlişkin Yöntemsel Açıklama

Veri Yönetişimi ve İstatistik Genel Müdürlüğü
Ödemeler Dengesi Müdürlüğü

İçindekiler

A. Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve İlkeleri 3

Giriş 3

I- Tanım 3

II- İlkeler 3

1. Çift Kayıt 3

2. Mülkiyet Değişimi 5

3. Piyasa Değeri 5

III- Standart Sınıflama 5

1. Cari İşlemler Hesabı 5

a) Dış Ticaret Dengesi ve Hizmetler 6

i) Dış Ticaret Dengesi (Mallar) 6

ii) Hizmetler 7

b) Birincil Gelir 8

c) İkincil Gelir 8

2. Sermaye Hesabı 8

3. Finans Hesabı 8

a) Doğrudan Yatırımlar 9

b) Portföy Yatırımları 10

c) Finansal Türevler 10

d) Diğer Yatırımlar 10

e) Rezerv Varlıklar 11

4. Net Hata ve Noksan 11

B. Türkiye'deki Uygulama ve Veri Kaynakları 11

1. Cari İşlemler Hesabı 12

a) Dış Ticaret Dengesi 12

b) Hizmetler Dengesi 13

i) Başkasına ait Fiziksel Girdiler için İmalat Hizmetleri 14

ii) Bakım ve Onarım Hizmetleri 14

iii) Taşımacılık 14

iv) Seyahat 14

v) İnşaat 15

vi) Sigorta ve Emeklilik Hizmetleri 15

x) Diğer İş Hizmetleri 15

xi) Kişisel, Kültürel ve Eğlence Hizmetleri 15

xii) Resmi Hizmetler.....15
c) Birincil Gelir Dengesi.....15
i) Ücret Ödemeleri.....15
d) İkincil Gelir Dengesi.....16
i) Genel Hükümet.....16
ii) Diğer Sektörler.....16
2. Sermaye Hesabı.....16
3. Finans Hesabı.....17
a) Doğrudan Yatırımlar.....17
b) Portföy Yatırımları.....17
c) Finansal Türevler.....18
d) Diğer Yatırımlar.....18
e) Rezerv Varlıklar.....20
4. Net Hata ve Noksan.....20
C. Veri Erişimi.....21

A. Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve İlkeleri

Giriş

Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu istatistikleri, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından üye ülkelere yol gösterici olarak hazırlanan "Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu Altıncı El Kitabı (BPM6) (Altıncı El Kitabı)"nda yer alan uluslararası standartlar temelinde derlenmektedir. Söz konusu standartlar, ödemeler dengesi ve uluslararası yatırım pozisyonu istatistiklerinin tutarlı, karşılaştırılabilir ve güvenilir bir şekilde derlenmesini sağlamaktadır.

Altıncı El Kitabı, veri toplama, veri yayımlama ve diğer derleme süreçlerine ilişkin bir kılavuz niteliğinde değildir. Bu amaçlara yönelik olarak IMF'nin Ödemeler Dengesi Derleme Kılavuzu kullanılabilmektedir. Altıncı El Kitabı'nın amacı, ödemeler dengesi ve uluslararası yatırım pozisyonu istatistiklerinin gerekli alt bileşenlerini sağlamak ve açıklamak, aynı zamanda söz konusu istatistiklerin kullanımı hakkında temel düzeyde bilgi vererek, uluslararası karşılaştırılırlığını arttırmak üzere bir çerçeve oluşturmaktır. Ayrıca, ödemeler dengesi ve uluslararası yatırım pozisyonu istatistikleri ile diğer makroekonomik veriler arasındaki bağlantıların ortaya konulması ve farklı veri setleri arasındaki tutarlılığın sağlanması da hedeflenmektedir (BPM6, para.1.1-1.7, s.1).

I- Tanım

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin (Genel Hükümet, Merkez Bankası, bankalar, diğer sektörler) diğer ekonomilerde yerleşik kişiler (yurt dışında yerleşikler) ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistiki bir rapordur.

Ekonomik işlemler;

- Mal, hizmet ve gelirle ilgili işlemleri,
- Finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemleri,
- Bir ekonomide yerleşik kişilerden diğer bir ekonomide yerleşik kişilere karşılıksız olarak reel ya da finansal **kaynakların** sağlandığı transferleri kapsamaktadır.

Ödemeler dengesi tanımında iki temel kavram bulunmaktadır. Bunlar "**ekonomi**" ve "**yerleşiklik**"tir. "**Ekonomi**" sözcüğü bir hükümet tarafından idare edilen coğrafi bölgeyi ifade ederken, "**yerleşiklik**" deyimi ile bir ekonomide bir yıldan fazla süre ile devamlı olarak ikamet eden gerçek kişiler ile o ekonomide faaliyette bulunan tüzel kişiler ifade edilmektedir.

Ödemeler dengesi istatistikleri aylık, üçer aylık, yıllık gibi belli bir dönem aralığında yurt dışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen tüm ekonomik akımları ölçmektedir. Bu istatistikler yayımlanırken kullanılan hesap birimi, ekonominin kendi para birimi veya uluslararası piyasalarda geçerliliği olan başka bir para birimi olmaktadır. Para birimi seçiminde diğer para birimlerine göre istikrarlı olmasına dikkat edilir.

II- İlkeler

1. Çift Kayıt

Ödemeler dengesi istatistiklerinde ana ilke olarak çift kayıt muhasebe sistemi benimsenmiştir. Ödemeler dengesinin her bir işlemi, o işlemin giriş ve çıkış kayıtlarını gösterecek şekilde iki ayrı kaleme eşit değerde ve karşılıklı olarak kaydedilmektedir.

Başka bir deyişle, çift kayıt muhasebe sistemine göre her ekonomik işlemin, bir "**Alacak**" bir de "**Borç**" olmak üzere iki kaydı gerekmektedir.

Ödemeler dengesi istatistiklerinde;

Alacak kayıtlar;

Cari işlemler hesabında, reel kaynak (mal ve hizmet) ihracını

Finans hesabında, yükümlülük artışını veya varlık azalışını

Borç kayıtlar;

Cari işlemler hesabında, reel kaynak (mal ve hizmet) ithalini

Finans hesabında, yükümlülük azalışını veya varlık artışını gösterir.

Ayrıntılı olarak, ödemeler dengesi istatistiklerinde;

Cari İşlemler Dengesi ve Sermaye Hesabı

- Gelir ve gider kalemleri artı (+) işaretle kaydedilmektedir. Birkaç istisna dışında[1], sadece kalemlerin netleştirildiği hesap bakiyeleri eksi (-) işaret taşıyabilir. Hesap bakiyeleri "gelir"den "gider"in çıkarılmasıyla hesaplanır ve dolayısıyla artı (+) ya da eksi (-) değer alabilir.

Finans Hesabı

- Ödemeler Dengesi Finans Hesabı'nın işaretleme sistemi uluslararası yatırım pozisyonu ile tutarlıdır; şöyle ki, artı işaret varlıklarda ya da yükümlülüklerde artışı, eksi işaret ise varlıklarda ya da yükümlülüklerde azalışı göstermektedir.
- Varlık ve yükümlülük işlemlerinin netleştirildiği hesap bakiyeleri artı ya da eksi işaretli olabilir.
- Altıncı El Kitabı'nda, finans hesabının bakiyesi net finansal varlık edinimi eksi net yükümlülük oluşumu olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla, eksi (artı) bakiye net girişe (çıkışa) işaret etmektedir.

Aşağıda çift kayıt işlemlerine ilişkin örnekler verilmiştir:

i. İhracat mal bedeli olarak ihracatçının yurt içinde yerleşik bir banka nezdindeki döviz tevdiat hesabına yurt dışında yerleşik ithalatçı tarafından yurt dışından transfer edilen 100 birimlik tutarın kaydı aşağıdaki gibi yapılır:

	Alacak	**Borç**
Cari İşlemler Hesabı:		
İhracat	100	
Finans Hesabı:		
Diğer Yatırımlar/ Efektif ve Mevduatlar/Net Varlık Edinimi/Bankalar		100

ii. Yurt dışında yerleşik bankalardan yurt içinde yerleşik bir bankanın sağladığı 100 birim tutarındaki sendikasyon kredisi kullanımı aşağıdaki şekilde ödemeler dengesine kaydedilir:

	Alacak	**Borç**
Finans Hesabı:		
Diğer Yatırımlar/ Efektif ve Mevduatlar/Net Varlık Edinimi/Bankalar		100
Diğer Yatırımlar/Krediler/Net Yükümlülük Oluşumu/Bankalar	100	

[1] Doğrudan yatırım geliri altında yer alan yeniden yatırıma dönüştürülen kârlar, net transit ticaret geliri vb. eksi değer alabilmektedir.

iii. Nakit ödeme içermeyen bazı işlemler de ödemeler dengesi kayıtlarına alınmaktadır. Örneğin, yurt içinde yerleşik bir ithalatçının yurt dışında yerleşik ihracatçıdan 100 birim tutarındaki malın bedelini fiili ithalden sonraki vadede ödemek üzere mal alımı yapmasına ilişkin kayıtlar aşağıdadır:

Malın ithalinde:

	Alacak	**Borç**
Cari İşlemler Hesabı:		
İthalat		100
Finans Hesabı:		
Diğer Yatırımlar/Ticari Krediler/Net Yükümlülük Oluşumu	100	

Vadede ihracatçıya malın bedelinin ödenmesinde:

	Alacak	**Borç**
Finans Hesabı:		
Diğer Yatırımlar/ Efektif ve Mevduatlar/Net Varlık Edinimi	100	
Diğer Yatırımlar/Ticari Krediler/Net Yükümlülük Oluşumu		100

2. Mülkiyet Değişimi

Çift kayıt prensibi çerçevesinde ekonomik işlemlerin alacak ve borç kayıtları mülkiyet değişiminin gerçekleştiği anda yapılır. Mülkiyet değişimi prensibinin istisnaları (işlem gören mallar ve göçmen transferleri gibi) Altıncı El Kitabı'ndan çıkarılmıştır.

3. Piyasa Değeri

Ekonomik işlemlerin değerlendirilmesinde piyasa fiyatları kullanılır. Piyasa fiyatı, işlemin gerçekleştiği ve alıcı ile satıcının almaya ve satmaya razı oldukları fiyat olarak tanımlanabilir.

III- Standart Sınıflama

Ödemeler dengesi istatistikleri, 6. El Kitabı'nda "**Cari İşlemler Hesabı**", "**Sermaye Hesabı"** ve **"Finans Hesabı**" olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Özetle, cari işlemler hesabı ile sermaye hesabı, mal, hizmet ve gelir akımlarının yanı sıra transferleri de içeren reel işlemleri gösterirken; finans hesabı da cari işlemler hesabı ile sermaye hesabı toplamının nasıl finanse edildiğini, bir başka deyişle, net finansal varlık edinimi ile net finansal yükümlülük oluşumunu göstermektedir.

1. Cari İşlemler Hesabı

Ana kalemler aşağıdaki gibidir:

a) Dış Ticaret Dengesi ve Hizmetler

b) Birincil Gelir

c) İkincil Gelir (Karşılıksız Transferler)

a) Dış Ticaret Dengesi ve Hizmetler

i) Dış Ticaret Dengesi (Mallar)

Mallar Hesabı, genel mal ticareti, taşıtlar için limanlarda sağlanan mallar, net transit ticaret geliri, parasal olmayan altın (ticari altın) ve bavul ticaretini kapsamaktadır.

Dış ticaret istatistiklerinin üretilmesi konusunda temel kaynak Birleşmiş Milletler'in Uluslararası Mal Ticareti İstatistikleri El Kitabı'dır (International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions - IMTS 2010). El kitabına göre, dış ticaret istatistiklerinin üretilmesi için iki sistem bulunmaktadır: "genel ticaret sistemi" ve "özel ticaret sistemi".

Genel ticaret sisteminde bir ülkenin ekonomik alanına giren ve bu alandan çıkan mallar kapsanmaktadır. Bu sistemde; serbest bölgeler, gümrük antrepoları ve ülkenin serbest dolaşım alanına giren veya bu alanlardan çıkan mallar kayıt altına alınır. Bir ülkenin ekonomik alanı o ülkenin coğrafi sınırlarıyla ve istatistiksel alanıyla örtüşmektedir.

Türkiye'de serbest bölge faaliyetleri kendi mevzuatına göre yürütülmektedir. Bu nedenle, serbest bölgelerin yurt dışı ile işlemlerinde "serbest bölge işlem formu", Türkiye'nin serbest dolaşım alanı ile işlemlerinde "gümrük beyannamesi" kullanılmaktadır.

Yurt dışından antrepolara getirilen mallar için "antrepo beyannamesi" düzenlenmektedir. Bu beyannameler "gümrük beyannamesi" ile aynıdır. Antrepolardan yurt dışına gönderilen mallar içinse "yeni bilgisayarlı transit sistemi" adlı ortak transit sistemi ve "TIR karneleri" kullanılmaktadır.

Uluslararası Mal Ticareti İstatistikleri El Kitabı'nda bir ülkenin ekonomik alanına giren veya bu alandan çıkan tüm mallar kapsandığı için veri kaynaklarının uygun olması halinde genel ticaret sisteminin kullanılması önerilmektedir. Ayrıca, bu sistem ulusal hesaplar (SNA 2008) ve ödemeler dengesi (BPM6) ile uyumludur.

Şekil 1: Genel Ticaret Sistemi

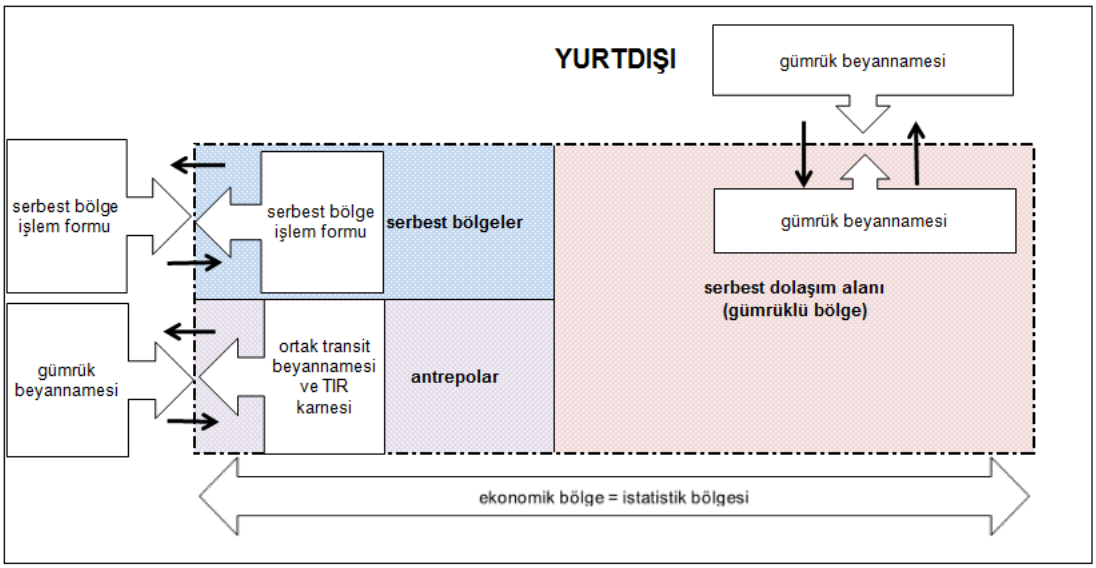

Kaynak: TÜİK

Özel ticaret sisteminde ise, gümrük antrepoları ve serbest bölgeler istatistiklerde kapsanmamakta, sadece ülkenin serbest dolaşım alanına giren ve bu alandan çıkan mallar dâhil olmaktadır.

Özel ticaret sisteminde gümrük antrepoları ve serbest bölgeler o ülkenin istatistik bölgesi olarak görülmemektedir. Antrepolar ile serbest bölgelerden serbest dolaşım alanına giren ve serbest dolaşım alanından serbest bölgelere ve gümrük antrepolarına gönderilen mallar kayıt altına alınmakta, yurt dışından

gümrük antrepolarına ve serbest bölgelere giren ve bu alanlardan yurt dışına çıkan mallar kayıt altına alınmamaktadır.

İstatistiklerin üretiminde sadece "gümrük beyannamesi" kullanılmaktadır. Yani ülkemizin serbest dolaşım alanı denilen gümrüklü bölge ile yurt dışı, antrepo ve serbest bölgeler arasında yapılan tüm işlemlerde bu beyannameler geçerlidir.

Şekil 2: Özel Ticaret Sistemi

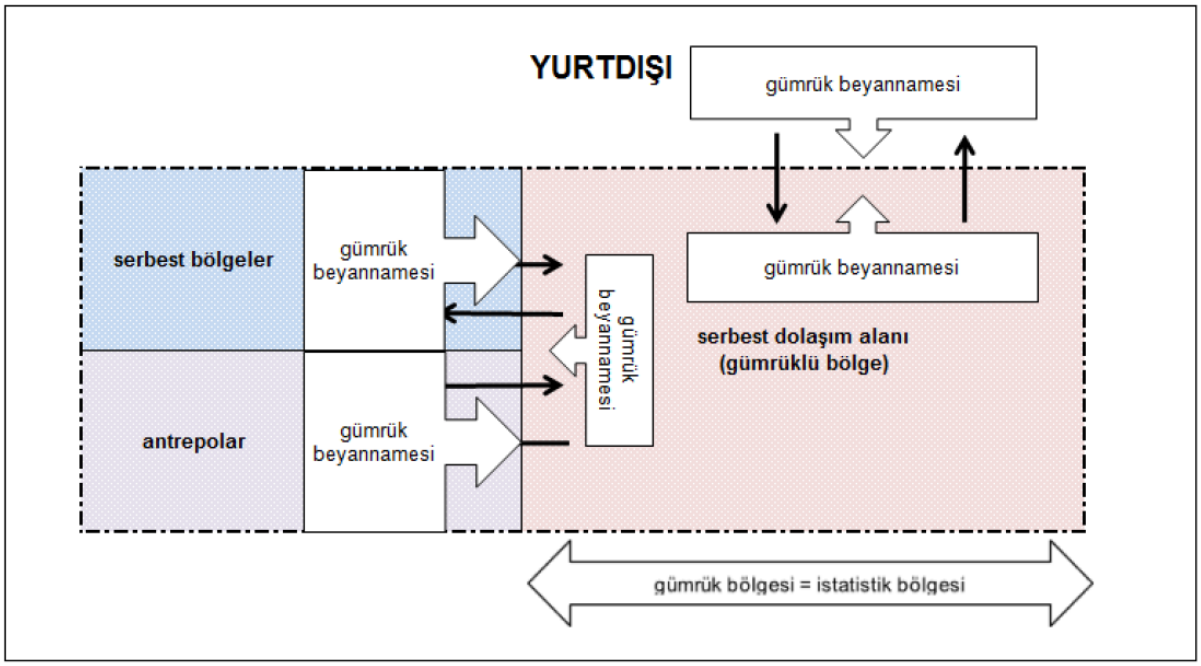

Kaynak: TÜİK

Ulusal hesaplar ve ödemeler dengesi gibi ekonomik istatistiklerin hesaplanmasında genel ticaret sistemine göre dış ticaret istatistikleri kullanılmaktadır. TÜİK tarafından dış ticaret istatistiklerinin ayrıntılı olarak genel ticaret sistemine göre yayımlanması ile birlikte, hem ulusal hesaplar, hem de ödemeler dengesi hesapları ile uyum sağlanmıştır (TÜİK Genel Ticaret Sistemine Göre Dış Ticaret İstatistikleri metaveri dokümanı, s. 1-3).

Malların, ülke sınırlarından geçmeden, yurt dışında alımını ve takiben yurt dışında tekrar satımını ifade eden transit ticaretten elde edilen net gelir, BPM6 uyarınca “Mallar” kalemi altında yeni bir kalem olarak sınıflandırılan “Net Transit Ticaret Geliri” kaleminde gösterilmektedir.

Uluslararası mal ticareti verilerinin kaynağının gümrük kayıtları olduğu durumda, bavul ticareti gibi mülkiyet değişiminin söz konusu olduğu ancak gümrük kayıtlarında yer almayan mal ticaretinin de Mallar Hesabı’na dâhil edilebilmesi için bir uyarlama yapılması gerekmektedir. BPM6’da tanımlandığı üzere, bavul ticareti: i) yurt dışında yerleşik bir kişinin, başka bir ülkedeki seyahati esnasında, yerleşiği olduğu ülkede satmak üzere almış olduğu malları, ii) yurt içinde yerleşik bir kişinin yurt dışında satmak üzere yerleşiği olduğu ülkede satın aldığı malları ve iii) yurt dışında başka bir ülkede satmak üzere yine seyahat esnasında yurt dışından satın alınan malları içermektedir. Bavul ticareti, resmi olmayan sınır ötesi ticaret olarak da adlandırılmaktadır (BPM6, para.10.19, s.153).

ii) Hizmetler

Hizmet ihraç ve ithaline ilişkin gelir ve giderlerin kaydedildiği ana hesaptır. Kapsamını, “Başkasına Ait Fiziksel Girdiler İçin İmalat Hizmetleri”, “Bakım ve Onarım Hizmetleri”, “Taşımacılık”, “Seyahat”, “İnşaat”, “Sigorta ve Emeklilik Hizmetleri”, Finansal Hizmetler”, “Fikri Mülkiyet Hakları Kullanım Ücretleri”, “Telekomünikasyon,

Bilgisayar ve Bilgi Hizmetleri", "Diğer İş Hizmetleri", "Kişisel, Kültürel ve Eğlence Hizmetleri" ile "Resmi Hizmetler" oluşturmaktadır.

Altıncı El Kitabı'nın getirdiği yeni standartlara göre "İşlem Gören Mallar" yeniden sınıflandırılmıştır. İşlem görmek üzere yurt dışına gönderilen ve işlem görmesinin ardından mülkiyet değişimi olmaksızın ülkeye geri dönen mallar, genel mal ticareti dışında tutulmaya başlanmış ve söz konusu iki brüt akım arasındaki fark (malın işlem görmeden önceki ve sonraki değeri arasındaki fark), diğer bir deyişle, işleme ücreti "Başkasına Ait Fiziksel Girdiler İçin İmalat Hizmetleri" adı altında Hizmetler Hesabı'na kaydedilmeye başlanmıştır.

b) Birincil Gelir

Birincil Gelir Hesabı, emek, finansal ya da doğal bir kaynak sağlanması karşılığında elde edilen gelirler ile ödenen tutarları göstermektedir. Çalışanların ücretleri ile doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlara ilişkin yatırım geliri ve giderlerini içermektedir. Bu kalem doğrudan yatırımlar ile ilgili olarak sermaye ve yatırım fonu payı gelir ve giderlerini (kâr payları ve yeniden yatırıma dönüştürülen kârlar) ile doğrudan yatırım şirketleri arasındaki diğer yatırımlardan (kredi, ticari kredi ve mevduat) doğan faiz gelir ve giderlerini içermektedir. Portföy yatırımlarında da hisse senetleri ve borçlanma senetleri ile ilgili gelir ve giderler (sırasıyla kâr payları ve faiz) kapsanmaktadır. Diğer yatırımlarda ise diğer finansal varlık ve yükümlülüklerle ile ilgili faiz gelir ve giderleri kaydedilmektedir.

c) İkincil Gelir

İkincil Gelir, Altıncı El Kitabı'nda yurt içinde (yurt dışında) yerleşik bir birim tarafından yurt dışında (yurt içinde) yerleşik bir birime karşılıksız olarak mal ya da hizmet gibi reel bir kaynak ya da finansal bir varlık sağlanması şeklinde tanımlanan transferleri içermektedir.

Bu kalemin sektörel alt dağılımı aşağıdaki şekildedir;

- Genel Hükümet (hibe, vb.)
- Diğer Sektörler (kişisel transferler ve diğer transferler)

Altıncı El Kitabı uyarınca, "Kişisel Transferler", "İşçi Gelirleri" de dâhil olmak üzere yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalkları arasındaki nakdi ve ayni tüm cari transferleri içermektedir.

2. Sermaye Hesabı

Bu kalem iki ana gruba ayrılmaktadır:

- Üretilmeyen ve finansal olmayan varlıkların edinimi ve elden çıkarılması (kara parçası gibi maddi olmayan varlıklar ile bayilikler, ticari marka ve kira ile lisans gibi transfer edilebilir sözleşmeler gibi maddi olmayan varlıklar)
- Sermaye transferleri (borç affı ve diğer sermaye transferleri gibi)

Altıncı El Kitabı'nda, göçmen transferleri, mülkiyet değişimini içermemesi sebebiyle ödemeler dengesi istatistiklerine kaydedilmemektedir. El Kitabı, kişinin yerleşiklik durumundaki değişikliğin iki taraf arasında gerçekleşen bir işlem olmadığı konusuna açıklık getirmektedir.

3. Finans Hesabı

Ödemeler dengesinin diğer önemli bir bölümü de dış finansal varlık ve yükümlülük hareketleridir. Uluslararası ekonomik işlemlerin bir bölümünü oluşturan finans hareketleri, temel olarak, bir ülkenin dış finansal varlıkları ve yükümlülüklerindeki değişimler ile bu değişimlerin karşılıklı kayıtlarını içermektedir.

"Finans Hesabı", finans hareketlerinin mahiyetine göre;

- Doğrudan Yatırımlar
- Portföy Yatırımları
- Finansal Türevler

- Diğer Yatırımlar
- Rezerv Varlıklar

olarak ayrılmaktadır.

Yukarıdaki finans hesabı kalemleri **varlık/yükümlülük prensibi doğrultusu**nda aşağıdaki gibi sınıflanmaktadır ve "borç" ve "alacak" yerine sırasıyla "Net Varlık Edinimi" ile "Net Yükümlülük Oluşumu" terimlerini kullanmaktadır:

- **Doğrudan Yatırımlar** enstrümana göre,
- **Portföy Yatırımları** enstrüman, sektör ve vadeye göre,
- **Finansal Türevler** sektöre göre,
- **Diğer Yatırımlar** ise enstrüman, sektör ve vadeye göre

alt gruplara ayrılmaktadır.

Sektörler;

- Merkez Bankası
- Genel Hükümet (Merkezi Yönetim, Mahalli İdareler, Sosyal Güvenlik Fonları)
- Merkez Bankası Dışındaki Mevduat Kabul Eden Kuruluşlar (Bankalar)
- Diğer Sektörler (Diğer finansal kuruluşlar ve Finansal olmayan kuruluşlar, hanehalkları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar)

Vadeler ise;

- Vadesi 1 yıla kadar ve 1 yıl olanlar kısa vade
- Vadesi 1 yıldan uzun olanlar ise uzun vade

olarak belirlenmektedir.

a) Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yatırım; yatırımcının yerleşiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide bir işletmenin yönetimini kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir (BPM6 para. 6.8, s.100). Doğrudan yatırımda, yatırımcının işletmenin sermayesinde % 10 ya da daha fazla paya sahip olması veya yönetimde söz sahibi olması esastır.

Yurt içinde yerleşik doğrudan yatırımcının yurt dışında yerleşik doğrudan yatırım işletmesine yaptığı yatırım, varlık/yükümlülük esasına göre doğrudan yatırımcının yerleşiği olduğu ekonomide varlık artışı olarak kaydedilmektedir. Diğer taraftan, yurt dışındaki doğrudan yatırım işletmesinin yurt içindeki doğrudan yatırımcısına - yönetiminde söz sahibi olmayacak ya da yönetiminde % 10'dan daha az bir oy hakkına sahip olacak şekilde - yaptığı yatırım (**tersine yatırım**) ise doğrudan yatırımcının yerleşiği olduğu ekonomide yükümlülük artışı olarak kaydedilmektedir. Örneğin, doğrudan yatırım hesabının varlık tarafı aşağıdaki işlemleri içermektedir:

(a) Doğrudan yatırımcının yurt dışındaki doğrudan yatırım işletmesine yaptığı yatırımlar,

(b) Doğrudan yatırım işletmesinin yurt dışındaki doğrudan yatırımcısına yaptığı yatırımlar (**tersine yatırım**),

(c) Yurt dışında **yerleşik grup şirketleri**ne[2] yapılan yatırımlar,

[2] "Grup şirketleri", doğrudan yatırımcılarının aynı olmasından dolayı aralarında doğrudan yatırım ilişkisi bulunan ancak bir grup şirketinin diğer bir grup şirketindeki oy hakkının yüzde 10'dan fazla olmadığı işletmelerdir.

Doğrudan yatırım ilişkisi içerisinde olan finansal kuruluşlar (mevduat kabul eden kuruluşlar, yatırım fonları ve sigorta ve emeklilik fonu kuruluşları dışındaki diğer finansal aracılar) arasındaki tüm borç işlemleri doğrudan yatırım işlemlerinden çıkarılarak, portföy ya da diğer yatırım olarak yeniden sınıflandırılmıştır.

Doğrudan yatırım kalemi, **Sermaye ve Yatırım Fonu Payları** ile **Borç Enstrümanları** olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırılmaktadır. İlk başlık aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır:

- **Sermaye,** doğrudan yatırımcının ana merkezinin bulunduğu ekonomi dışındaki ekonomilerde yeni bir şirket kurmak ya da mevcut şirketlere iştirak etmek amacıyla yaptığı yatırımı,
- **Yeniden Yatırıma Dönüştürülen Kârlar,** doğrudan yatırımlardan elde edilen kârların dağıtılmaksızın sermayeye ilave edilmesini ifade ederken;

İkinci başlık ise doğrudan yatırımcılar ile bağlı kuruluşları, şubeleri ve iştirakleri arasındaki borçlanma faaliyetlerinden doğan yatırımları göstermektedir.

b) Portföy Yatırımları

Özetle menkul değerlere yapılan yatırımlar olarak tanımlanabilecek portföy yatırımları, genellikle hisse senetleri, yatırım fonu payları ile kamu ya da özel kuruluşlarca ihraç edilen bono ve tahvil şeklindeki borç senetlerini içermektedir.

Doğrudan yatırım ile portföy yatırımları arasında bazı önemli farklılıklar vardır: En önemli fark, yönetim ve kontrole ilişkindir. Doğrudan yatırımlarda, yatırımcı şirketin yönetimi ve kontrolünde etkili olmaktadır. Portföy yatırımlarında ise yatırımcının yönetim hakkı veya kontrolü söz konusu olmadan, yerleşik şirket uluslararası piyasalardan kaynak sağlamış olmaktadır. İkinci önemli fark ise, doğrudan yatırımlarda yatırımcının yatırım sermayesinin yanı sıra üretim teknolojisi ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirebilmesidir. Portföy yatırımlarında yabancı yatırımcının sermaye dışında başka katkısı bulunmamaktadır.

Portföy yatırımları kalemi, "Net Varlık Edinimi" ve "Net Yükümlülük Oluşumu" ana başlıkları altında; hisse senetleri ve yatırım fonu payları ile borç senetleri olarak sınıflandırılmaktadır.

c) Finansal Türevler

Finansal türevler, bir dayanak varlığın değerine bağlı, ancak bu dayanak varlıktan bağımsız olarak alım-satımı yapılan finansal araçlardır. Türev işlemler, ileri bir tarihte yapılacak alım-satımın şartlarını bugünden belirleyen ve tarafları hukuki olarak bağlayan sözleşmeler ile gerçekleştirilir. Bu sözleşmeler ödemeler dengesi metodolojisine göre vadeli ve opsiyon tipi sözleşmeler olmak üzere iki temel grupta toplanır.

Türev sözleşmelerinde kayda esas tutar, sözleşmede baştan belirlenen fiyat ile vadede piyasada geçerli olan fiyat arasındaki farktan doğan ve taraflar arasında nakden el değiştiren kar veya zarar tutarıdır; sözleşmenin dayanak varlığına ilişkin tahsilat ve ödemeler ise ilgili oldukları kalemlerde izlenir. Türev kar ve zararları, bir varlığın sahipliğinden doğan getirir niteliği taşımayıp sözleşmenin kendi değerindeki değişimi yansıttığından, cari işlemler hesabındaki gelir kalemlerine değil, finans hesabına kaydedilir.

Lehine değer taşıyan sözleşme ilgili taraf için yurt dışından bir alacak, aleyhine değer taşıyan sözleşme ise yurt dışına bir borç niteliğindedir. Bu çerçevede karın tahsili söz konusu alacağın kapanması anlamına geldiğinden türev varlıklarında azalış, zararın ödenmesi ise borcun kapanması anlamına geldiğinden türev yükümlülüklerinde azalış olarak kaydedilir. Altıncı El Kitabı'nda öngörülen brüt kayıt ilkesi gereğince karlar ve zararlar birbiriyle netleştirilmeksizin varlık ve yükümlülük tarafında ayrı ayrı gösterilir.

d) Diğer Yatırımlar

Doğrudan yatırım, portföy yatırımları, finansal türevler ve rezerv varlıklar dışında kalan diğer tüm finansal hareketler bu bölümde yer almaktadır.

Diğer finans hesaplarında olduğu gibi, Varlık ve Yükümlülük ayrımında, türlerine ve sektörüne göre alt ayrımlar bulunmaktadır:

- Efektif ve mevduatlar,
- Krediler,
- Sigorta, emeklilik ve standardize garanti şemaları,
- Ticari krediler ve avanslar (ihracat ve ithalat için açılan krediler),
- Diğer alacak ve borçlar
- Özel Çekme Hakları

e) Rezerv Varlıklar

Rezerv varlıklar;

- Parasal Altın
- Özel Çekme Hakları (SDR)
- Uluslararası Para Fonu Nezdindeki Rezerv Opsiyonu
- Diğer Rezerv Varlıklar

başlıklarında sınıflandırılmaktadır.

Parasal Altın Rezervleri: Ülkenin parasal yetkilisinin elinde tuttuğu parasal altın rezervleridir.

Özel Çekme Hakları (SDR): IMF tarafından yaratılan ve üye ülkelerin kotaları çerçevesinde üye ülkelere rezerv sağlamak amacıyla tahsis edilen bir uluslararası rezerv şeklidir.

Uluslararası Para Fonu Nezdindeki Rezerv Opsiyonu: Üye ülkelerin IMF'deki rezerv pozisyonları, üye ülkelerin kredi dilimlerinden satın alışlarının toplamı olup, üye ülkeye her an ödenebilen tutarlardır. IMF'den satın alınan tutarlar, döviz rezervlerinde artış, rezerv pozisyonunda azalışı göstermektedir.

Diğer Rezerv Varlıkları: Rezerv varlıklar içerisinde yukarıda sınıflananlar dışında kalan diğer rezerv varlıklarıdır. Örneğin, bankaların elinde tuttuğu rezerv varlıkların parasal yetkilinin kontrolüne girmesi durumunda bu başlıkta kaydedilir.

4. Net Hata ve Noksan

Ödemeler dengesinin her işlemin iki ayrı işaretle (alacak ve borç kaydı) kaydedildiği bir muhasebe sistemi olması nedeniyle, ödemeler dengesi konusu her işlem, mahiyeti itibarıyla ilgili kaleme kaydedilirken, karşı kaydının da bir başka kalemde yer alması esastır. Başka bir deyişle, her işlemin eşit değerde alacak ve borç kayıtlarıyla kaydedilmesi, böylece "Cari İşlemler Hesabı" ve "Sermaye Hesabı"nın toplamının her zaman "Finans Hesabı" kalemine eşit olması gerekmektedir. Ancak, verilerin değişik kaynaklardan elde edilmesi, değerleme, ölçme ve kayıt zamanı farklılıkları yaratmakta; sonuç itibarıyla oluşan farklar Net Hata ve Noksan (NHN) kalemine "kalıntı" şeklinde yansımaktadır. Bu kalem, finans hesabından, cari işlemler hesabı ve sermaye hesabının çıkarılmasıyla elde edilmektedir.

B. Türkiye'deki Uygulama ve Veri Kaynakları

Türkiye'nin ödemeler dengesi istatistikleri, IMF'nin tüm üye ülkeler için tavsiye niteliğinde öngördüğü uluslararası standart ve ilkelere dayanmaktadır. 1975 yılına kadar Maliye Bakanlığı (yeni adıyla T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı) tarafından derlenen ödemeler dengesi istatistiklerini, 1975 yılından itibaren TCMB derlemeye başlamıştır. 1975-1983 yılları için sadece ana kalemler itibarıyla mevcut olan istatistikler, 1984-1991 yılları arasında yıllık olarak, 1992 yılı verilerinden itibaren ise aylık olarak Bankamız Veri Yönetişimi ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ödemeler Dengesi Müdürlüğü'nce yayımlanmaktadır.

Ödemeler dengesi istatistiklerinin başlıca kaynaklarını;

- TCMB ve Türkiye'de yerleşik bankaların aylık dövizli işlem raporları,
- Türkiye'de yerleşik bankaların mizanları,
- TÜİK tarafından yayımlanan dış ticaret istatistikleri,
- TÜİK'ten sağlanan mal ticaretine ilişkin navlun ve sigorta gelir ve giderleri,
- TÜİK'ten sağlanan uluslararası hizmet ticaretine ilişkin gelir ve giderler,
- TÜİK tarafından doğrudan raporlama yöntemiyle derlenen kısa vadeli ticari kredilere ilişkin veriler,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK, TCMB tarafından yürütülen anketler,
- Çeşitli kuruluşlardan doğrudan sağlanan hizmetlere ilişkin veriler,
- Yurt dışında yerleşik kişilerin portföy yatırımlarına ilişkin saklama hizmeti veren bankalardan sağlanan stok veriler,
- Bankalar ve diğer sektörler tarafından yurt içinde ihraç edilen borç senetleri ile Borsa İstanbul (BİST)'da gerçekleştirilen hisse senedi işlemlerine ilişkin Merkezi Kayıt Kuruluşu'ndan sağlanan stok veriler,
- BDDK ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK)'ndan sağlanan türev işlemlere ilişkin sözleşme bazlı raporlar,
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'ndan elde edilen idari kayıtlar,
- Yıllık yurt içi doğrudan yatırım anketi,
- İdari kayıtlar

oluşturmaktadır.

TCMB ve Türkiye'de yerleşik bankaların dövizli işlem kayıtları, işlem mahiyetlerine göre belirlenen yaklaşık 600 istatistik kod esas alınarak aylık olarak elektronik ortamda raporlanmaktadır. Bu kaynak, çoğunlukla Finans Hesabı'nın yanı sıra Birincil Gelir Dengesi ile İkincil Gelir Dengesi'nin derlenmesinde kullanılmaktadır.

Cari İşlemler Hesabı altında yer alan Dış Ticaret Dengesi ve Hizmetler Dengesi'ndeki kalemlerin başlıca veri kaynağı TÜİK'tir. TÜİK tarafından derlenen ihracat ve ithalat verileri dış ticaret rakamlarını oluşturmaktadır. Ayrıca kısa vadeli ticari kredi varlık ve yükümlülük verileri, TÜİK tarafından ilgili firmalardan doğrudan raporlama yöntemiyle sağlanan veriler kullanılarak hesaplanmakta ve Ocak 2006 yayınından başlamak üzere ödemeler dengesi istatistiklerine yansıtılmaktadır. Mal ticaretine ilişkin navlun ve sigorta bedelleri yine TÜİK tarafından aylık olarak yürütülen çalışmadan sağlanmaktadır. Bavul ticareti ile turizm gelir ve giderleri TÜİK tarafından uygulanan anketlerden elde edilmektedir.

Ülkemizde yayımlanan ödemeler dengesi istatistikleri ayrıntılı sunum kalemleri ile bu kalemlerin derlenme yöntemleri aşağıda açıklanmaktadır. Ülkelerin yayımladıkları ödemeler dengesi istatistiklerinin standart kalemleri farklılık gösterebilmektedir; bu farklılaşma Türkiye örneğindeki bavul ticareti ve petrol ihraç eden ülkeler örneğindeki petrol gibi işlemin taşıdığı önem veya ülkeye özgü olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

1. Cari İşlemler Hesabı

a) Dış Ticaret Dengesi

Dış Ticaret Dengesi yurt içinde yerleşik kişiler ile yurt dışında yerleşik kişiler arasında gerçekleştirilen mal ihracat ve ithalatını içermektedir. TÜİK tarafından ihracat verileri f.o.b. (sigorta ve navlun hariç mal bedeli),

ithalat verileri ise c.i.f (sigorta ve navlun dahil mal bedeli) bazda, parasal olmayan altın ticaretini de içermek üzere yayımlanmaktadır.[3]

İhracat ve ithalat rakamlarının içindeki parasal olmayan altın verileri, "Uyarlama: Diğer Mallar" kalemleri; ithalat c.i.f. rakamı içindeki navlun ve sigorta ise "Uyarlama: Navlun ve Sigorta" kalemi aracılığı ile düşülmektedir. Böylece, altın ihracatı ve ithalatı ayrıca gösterilmek üzere "Parasal Olmayan Altın" kalemine aktarılmakta, c.i.f. değerde yayımlanan ithalat verileri ise f.o.b. değere dönüştürülerek sadece mal bedelini yansıtmaktadır. Malların gümrükten geçişleri sırasında kayıt altına alınması, kayıt zamanı açısından ödemeler dengesi istatistiklerinin mülkiyet değişimi ilkesiyle de uyumlu olmaktadır.

Limanlarda sağlanan yakıt ve kumanyanın ihracat ve ithalatını içeren ve yeni sunumda ayrı bir kalem olarak gösterilmeyecek olan "Limanlarda Sağlanan Mallar"a ilişkin ihracat halihazırda TÜİK tarafından yayımlanan ihracat f.o.b. verilerine dahil olup, ithalat ise "Dış Ticaret Dengesi" altında yer alan "Genel Mal Ticareti" kalemine "Uyarlama: Diğer Mallar" kalemi aracılığıyla ilave edilmektedir.

TÜİK tarafından yayımlanan ihracat ve ithalat verileri, "Başkasına ait fiziksel girdiler için imalat hizmetleri" ile ilgili dış ticaret verilerini de içermektedir. Ancak, Altıncı El Kitabı'na göre mülkiyet değişimi içermeyen söz konusu işlemlere ilişkin olarak, sadece işleme ücreti "Hizmetler Dengesi" hesabı altındaki "Başkasına ait fiziksel girdiler için imalat hizmetleri" kalemine kaydedilecektir. Dolayısıyla, ilgili ihracat ve ithalat rakamları da "Uyarlama: Diğer Mallar" kalemi aracılığı ile "Genel Mal Ticareti"nden düşülmektedir.

"Net Transit Ticaret Geliri" kalemi de "Dış Ticaret Dengesi" altında kaydedilmektedir.

Ayrıca, "Finansal Kiralama" yoluyla yapılan ithalat bedelleri "Finansal Hesaplar" altında "Diğer Yatırımlar / Krediler / Net Yükümlülük Oluşumu / Diğer Sektörler / Uzun Vade / Kullanım" kalemine kredi kullanımı olarak ilave edilmektedir.

Ağırlıklı olarak, üyelerini eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin oluşturduğu Bağımsız Devletler Topluluğu, Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden gelen yabancı ziyaretçilerin yurt dışında satmak üzere ülkemizden satın aldıkları ve yolcu beraberi olarak tanımlanan mallar, dış ticaret istatistikleri içinde yer almamaktadır. Türkiye için önemli bir döviz kaynağı olan ve "Bavul Ticareti" olarak adlandırılan bu ihracatın değeri, TÜİK tarafından bavul ticaretini yapan kişilerin çıkış yaptığı kara, hava ve deniz gümrük kapılarında, üçer aylık dönemlerde gerçekleştirilen "Bavul Ticareti Anketi" yoluyla saptanmaktadır.

b) Hizmetler Dengesi

Hizmet ticareti verileri, yakın zamana kadar TCMB tarafından ödemeler dengesi istatistikleri kapsamında ve ağırlıkla bankacılık işlemleri üzerinden toplulaştırılmış şekilde derleniyordu. TÜİK tarafından yürütülen çalışma (Uluslararası Hizmet Ticaret İstatistikleri Araştırması – UHTİA) ile firmaların/girişimlerin doğrudan raporlamaları ve Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) idari kayıtları kullanılarak veri kaynakları zenginleştirildi ve ayrıntılı hizmet türü ve ülke dağılımını içerecek şekilde mikro bazda veri derlenmeye başlandı. TÜİK tarafından açıklanan UHT İstatistikleri, ödemeler dengesi hizmetler kalemi için yeni veri kaynağı oldu. Aylık olarak yayımlanan ödemeler dengesi için, UHT İstatistikleri açıklanana kadar, yine TÜİK tarafından GİB idari kayıtlarından uygun istatistiki yöntemle üretilen veriler kullanılacaktır.

UHT için kullanılan sınıflama sistemi, "EBOPS" olarak bilinen Genişletilmiş Ödemeler Dengesi Hizmetler Sınıflamasıdır. Bu sınıflandırmaya göre uluslararası hizmetler on iki ana başlık altında gösterilir.[4]

[3] TÜİK, ayrıntılı düzeyde yayımladığı "Dış Ticaret İstatistikleri"ni 2013 yılı verisinden başlayarak Genel Ticaret Sistemi'ne göre yayımlamaya başlamıştır.

[4] Bu on iki başlıktan üçü ("Fikri Mülkiyet Hakları Kullanım Ücretleri", "Telekomünikasyon, Bilgisayar ve Bilgi Hizmetleri", "Kişisel, Kültürel ve Eğlence Hizmetleri"), 2020 Ocak yayını öncesinde "Diğer Hizmetler Kalemi" altında yer almakta idi.

i) Başkasına ait Fiziksel Girdiler için İmalat Hizmetleri

Bu kalem, fason üretim, montaj, paketleme ve etiketleme karşılığında elde edilen hizmet gelirlerini (işlem gören mallar) içermektedir. Veri, dış ticaret istatistikleri için kullanılan gümrük beyannamelerinde dahilde ve hariçte işleme rejimlerine göre imalat hizmeti ticareti yapan girişimlerin bilgilerinden elde edilmektedir.

ii) Bakım ve Onarım Hizmetleri

Bu kalem, gemi, uçak ve diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımına ilişkin gelir ve gider verilerini içermektedir.

iii) Taşımacılık

Taşımacılık, uluslararası yolcu taşımacılığını içeren "yolcu" kalemi, mal ticaretine ilişkin taşımacılık verilerini içeren "Navlun" kalemi, taşımacılığı destekleyici hizmetler ile posta ve kurye hizmetlerini içeren "Diğer" kaleminden oluşmaktadır.

Navlun hizmeti bir ekonomide yerleşik kişiler tarafından verildiği gibi yurt dışında yerleşik kişiler tarafından da sağlanabilmektedir. Ancak, ödemeler dengesi istatistiklerinde yer alan navlun hizmetlerinde, ihracat malları için yurt içinde yerleşik kişilerce gerçekleştirilen taşıma bedelleri gelir olarak; ithalat mallarında ise yurt dışında yerleşik kişilerce gerçekleştirilen taşıma bedelleri gider olarak kaydedilir. TÜİK tarafından gümrük beyannamelerinde yer alan çıkış ülkesi, taşınan malın değeri, taşınan malın cinsi ve taşıyan aracın ülkesine (bayrağı) göre beyan edilen navlun ve sigorta bedellerinden yola çıkarak oluşturulan tahmin modeline göre navlun ve sigorta ithalat değerleri tahmin edilmektedir. Tahmin ve beyan edilen navlun ve sigorta değerleri birleştirilerek toplam navlun ve sigorta ithalatı değeri elde edilmektedir.

iv) Seyahat

TÜİK, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TCMB'nin ortak çalışması kapsamında, TÜİK tarafından yürütülen "Çıkış Yapan Ziyaretçiler Anketi (ÇYZA) turizm gelirlerinin temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Buna ek olarak, Bankalararası Kart Merkezi (BKM) kredi kartı verileri, sağlık turizmi araştırması sonuçları ile Yüksek Öğretim Kurumu'ndan derlenen uluslararası öğrenci statüsündeki eğitim gören öğrencilerin ödediği harç verileri de diğer veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Seyahat gelirleri kalemine, 2020 yılından itibaren uluslararası transfer yolcularının ülkemizdeki gümrüksüz alanlarda yaptıkları alışveriş, yeme-içme ve dinlenme harcamaları da dahil edilmiştir.

ÇYZA, çıkış yollarına göre hudut kapılarında, üçer aylık dönemleri kapsayacak şekilde, yılda dört dönem yapılmaktadır. Turizm gelirleri; yabancı ziyaretçiler için yerleşiklik bazında, geceleme yapanlar ile günübirlikçiler ayrımlarına göre ve turla gelenlerin tura ödedikleri bedellerin Türkiye'de kalan kısımları da değerlendirilerek elde edilen ortalama harcamaların; ilgili döneme ait Emniyet Genel Müdürlüğü kayıtlarından sağlanan kişi sayılarıyla genişletilmesi ile hesaplanmaktadır. Aynı şekilde, yurt dışında yerleşik vatandaşlarımızın anketten elde edilen ortalama harcamaları, kişi sayısının saptanması için gerçekleştirilen anket sonuçları ile genişletilmektedir.

Turizm giderleri ise TÜİK tarafından yürütülmekte olan "Vatandaş Giriş Anketi" sonuçlarından elde edilmektedir. Üçer aylık dönemler itibariyle yapılan anket çalışmasında, yurt dışı ülkeleri ziyaret edip ülkemize giriş yapan yurt içi yerleşiklerin yurt dışında yaptıkları harcamaların saptanması amaçlanmaktadır.

Seyahat, Dünya Turizm Örgütü'nün turizm istatistikleri metodolojisinde yaptığı değişikliklerin bir sonucu olarak TÜİK'in yayımladığı turizm istatistiklerinden içerik olarak farklılaşmıştır.[5]

[5] Turizm gelir ve gider istatistiklerinde yapılan güncelleme ve ödemeler dengesi istatistiklerine etkisi için bakınız: 12/03/2013 tarihli "Turizm İstatistiklerindeki Revizyonun Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Yansıtılması" ile 11/11/2022 tarihli "Turizm İstatistikleri ve Birincil Gelir Dengesi Altındaki Ücret Ödemelerinde Yapılan Revizyonların Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Yansıtılması" başlıklı Uygulama Değişikliklerine İlişkin Duyurular.

v) İnşaat

Yurt içinde yerleşik inşaat şirketlerinin yurt dışında ve yurt dışında yerleşik inşaat şirketlerinin yurt içinde gerçekleştirdikleri inşaat hizmetlerine ilişkin gelir ve giderlerden oluşmaktadır.

vi) Sigorta ve Emeklilik Hizmetleri

Navlun sigortası dışında yurt dışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen sigorta ve emeklilik hizmetlerine ilişkin veriler, Türkiye'de yerleşik sigorta ve reasürans şirketlerinden doğrudan elde edilmektedir. Navlun sigortası geliri, yurt içi yerleşik sigorta şirketlerinin yurt dışı yerleşiklere sunduğu navlun sigorta hizmet bedellerinden oluşmaktadır. Navlun sigorta ithalat değerleri ise, gümrük beyannamelerinde yer alan çıkış ülkesi, taşınan malın değeri, taşınan malın cinsi ve taşıyan aracın ülkesine (bayrağı) göre beyan edilen navlun ve sigorta bedellerinden yola çıkarak oluşturulan tahmin modeline ile hesaplanmaktadır.

vii) Finansal Hizmetler

Finansal hizmetler, yerleşikler ile yerleşik olmayanlar arasında gerçekleştirilen, sigortacılık kuruluşları ve emeklilik fonları hariç finansal aracılık ve yardımcı hizmetleri kapsamaktadır.

viii) Fikri Mülkiyet Hakları Kullanım Ücretleri

Mülkiyet devri yapılmaksızın ticari marka, bayilik, bilgisayar yazılımı/görsel ve işitsel ürünlerin çoğaltılması, dağıtma lisansları, araştırma ve geliştirme çalışmalarının sonucu olan patent ve diğer fikri mülkiyet hakları için ödenen masraf ve harcamalardan oluşmaktadır.

ix) Telekomünikasyon, Bilgisayar ve Bilgi Hizmetleri

Telekomünikasyon hizmetleri, bilgisayar yazılım hizmetleri, haber ajansı hizmetleri, bilgi (bilişim) hizmetleri bedellerini kapsamaktadır.

x) Diğer İş Hizmetleri

Yurt dışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen teknik, ticari ve diğer ticari hizmetler (tarım ve madencilik ile ilgili hizmetler, muhasebe, defter tutma, reklam, işletme, İK, hukuki danışmanlık, AR-GE, gayrimenkul yönetim, mimarlık vd.) kapsanmaktadır. Operatörsüz, mürettebatsız şekilde yapılan operasyonel kiralama hizmetleri de buraya dahildir.

xi) Kişisel, Kültürel ve Eğlence Hizmetleri

Görsel işitsel hizmetler, sanatla ilgili hizmetler, uzaktan eğitim hizmeti, tele-tıp veya tele-tanı şeklindeki tıbbi hizmetler (turizmin kapsamı dışındaki), kültür, eğlence, dinlence ve spor hizmetleri, sosyal hizmetler ve diğer kişisel hizmetler ile üye olunan kuruluş aidatları bedellerini kapsamaktadır.

xii) Resmi Hizmetler

Gelir kalemi, yurt içi yerleşiklerin Türkiye'de bulunan yabancı diplomatik ve konsüler misyonlar ile uluslararası kuruluşlara sağladığı mal ve hizmetler ile vize gelirlerinden oluşmaktadır. Gider kalemi ise, Türkiye'nin yurt dışındaki dış teşkilat mal ve hizmet harcamaları ile vize giderlerinden oluşmaktadır.

c) Birincil Gelir Dengesi

i) Ücret Ödemeleri

Gelir kalemi altında Türkiye'den yurt dışına giden çalışanlar/işçiler ile Türkiye'deki yabancı ülke diplomatik ve konsüler misyonlarında görev yapan Türk çalışanlara ödenen ücretler, Gider kalemi altında ise Türkiye'de çalışmakta olan yurt dışı yerleşiklere ödenen ücretler kaydedilmektedir.

Gelir kalemi için, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) kayıtlarından alınan yurt dışına gönderilen işçi sayısı ile Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan yabancı elçilik, konsolosluk ve uluslararası kuruluşlarda çalışan Türk

uyruklu personel sayıları kullanılmaktadır. Gider kalemi için ise Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) sistemine kayıtlı yabancı çalışan sayısı ve ücret verileri kullanılmaktadır.

ii) Yatırım Geliri

Doğrudan Yatırımlar: Bu kalemde yurt dışında yapılan doğrudan yatırımlar nedeniyle yurt içine yapılan kâr transferleri (dağıtılan kârlar) ve yeniden yatırıma dönüştürülen kârlar ile yurt içindeki doğrudan yatırım şirketince (ana ortak, iştirak ya da grup şirketi) yurt dışındaki şirkete sağlanan kredilere ilişkin faiz gelirleri, "Gelir" olarak kaydedilmektedir. Yurt içinde yapılan doğrudan yatırımlar nedeniyle yurt dışına yapılan kâr transferleri (dağıtılan kârlar) ve yeniden yatırıma dönüştürülen kârlar ile yurt dışındaki doğrudan yatırım şirketinden (ana ortak, iştirak ya da grup şirketi) sağlanan kredilere ilişkin faiz ödemeleri ise "Gider" olarak kaydedilmektedir. Dağıtılan kârlar, gelir olarak kaydedilen yeniden yatırıma dönüştürülen kârlar ile faiz gelir ve giderleri banka raporlarından; gider olarak kaydedilen yeniden yatırıma dönüştürülen kârlar ise yıllık olarak yapılan "Yurt içi Doğrudan Yatırım Anketi"nden elde edilmektedir.

Portföy Yatırımları: Portföy yatırım geliri, doğrudan yatırım amacı dışında gerçekleştirilen hisse senetleri ile tahvil ve bono şeklindeki borç senetleri yatırımlarının gelirlerinden oluşmaktadır. TCMB, bankalar ve diğer sektörlerin sahip oldukları menkul kıymetlere ilişkin faiz gelirleri ile T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, bankalar ve diğer sektörlerin ihraç ettiği menkul kıymetlere ilişkin faiz giderleri de bu kaleme kaydedilmektedir. Gelir verileri banka raporlamalarından, giderlere ilişkin veriler ise TCMB sahipliğindeki menkul kıymet veri tabanları ile MKK'den sağlanan ISIN bazında mikro veriler kullanılarak elde edilmektedir.

Diğer Yatırımlar: Mevduat, kredi ve ticari kredilere ait faiz gelir ve giderleridir. Veri kaynağı, TCMB ve bankaların ayrıntılı raporlarıdır. Yurt içi bankaların yurt dışı yerleşiklerle menkul kıymetler aracılığıyla yapmış olduğu repo (ters repo), teminat veya ödünç verme işlemleri sonucu elde edilen/ödenen faiz gelir/giderleri, menkul kıymetin ihraççısına bakılmaksızın faaliyet gösteren sektör altında (bankalar altında) kaydedilmektedir. Bu veriler, banka raporlarından elde edilmektedir.

d) İkincil Gelir Dengesi

"Genel Hükümet" ve "Diğer Sektörler" kalemlerinden oluşmaktadır.

i) Genel Hükümet

Ülkelerarası hibeler, yabancı ve Türk elçilik ve konsoloslukların yaptıkları işlemler nedeniyle sağladıkları gelirler, uluslararası kuruluşlara yapılan üyelik aidatı ödemeleri ve yurt dışında yerleşik vatandaşlarımızın bedelli askerlik için ödediği tutarlar bu kalem altında izlenmektedir. Bu veriler, TCMB ve banka raporlarından elde edilmektedir. Genel Hükümetin ayni yardım ve bağışlarına ilişkin veriler de bu kalemde izlenmektedir.

ii) Diğer Sektörler

Kişisel transferler nakdi cari transferler ile "İşçi Gelirleri"nden oluşmaktadır. İşçi Gelirleri", yurt dışında yerleşik vatandaşlar tarafından Türkiye'deki bankalar aracılığıyla yakınlarına havale olarak gönderilen Türk lirası karşılığı alışı yapılan tutarlardan oluşmaktadır. Bankalar nezdindeki hesaplarına gönderdikleri tutarlar ise "Finans Hesabı/Diğer Yatırımlar/Efektif ve Mevduatlar/Net Yükümlülük Oluşumu/Bankalar" kalemine kaydedilmektedir. Bu veriler banka raporlarından elde edilmektedir.

Diğer Transferler: Hayat dışı sigorta hizmetlerine kaydedilen sigorta işlemlerinden elde edilen prim ve tazminatlar ile ödenen prim ve tazminatların netleştirilmesinden oluşan veriler bu kaleme kaydedilmektedir. Devlet dışı yardım organizasyonlarının ayni yardım ve bağışlarına ilişkin veriler bu kalemde izlenmektedir.

2. Sermaye Hesabı

Üretilmeyen ve Finansal Olmayan Varlıklar için veri kaynağı Türkiye'deki spor kulüplerinden alınan ve bonservis bedelleri için yurt dışından elde edilen gelir ve yurt dışına ödenen gider rakamlarını içeren raporlardır.

3. Finans Hesabı

a) Doğrudan Yatırımlar

Bir ekonomide yerleşik bir kuruluşun bir başka ekonomide yerleşik bir şirkette uzun vadeli ve kalıcı yatırım yapmak, yönetiminde söz sahibi olmak amacıyla, şirket hisselerinin yüzde 10'unu aşan miktarda yaptığı yatırımlardır.

Net Varlık Edinimi

Sermaye: Yurt içinde yerleşik kişilerin, yurt dışında yerleşik bir şirket kurmak, kurulmuş bir şirkete ortak olmak, şube açmak yoluyla doğrudan yatırım amacıyla yaptıkları yatırımlar ile bu yatırımların tasfiyesi ve yurt dışında gayrimenkul alımları[6] bu kalemde izlenmektedir. Bu veriler işlem bazında, yatırımın yapıldığı ülke, sektör ve kuruluş bilgilerini de içerir şekilde banka raporlarından elde edilmektedir.

Diğer Sermaye: Bu kalem;

- Türkiye'de yerleşik ana ortağın yurt dışındaki şube, iştirak ve bağlı ortaklığına verdiği,
- Türkiye'de yerleşik şube, iştirak ve bağlı ortaklığın yurt dışındaki ana ortağına verdiği,
- Türkiye'de yerleşik doğrudan yatırım şirketinin yurt dışında yerleşik grup şirketlerine verdiği,

kredileri ve geri ödemelerini kapsamakta olup, veri kaynağı banka raporlarıdır.

Net Yükümlülük Oluşumu

Sermaye: Yurt dışında yerleşik kişilerin, Türkiye'de yerleşik bir şirket kurmak, kurulmuş bir şirkete ortak olmak, şube açmak yoluyla doğrudan yatırım amacıyla Türkiye'ye getirdikleri sermaye tutarları ile kârların sermayeye katılımı "Sermaye" kalemini oluşturmaktadır. Bu veriler; banka raporları, "Yurt içi Doğrudan Yatırım Anketi", T.C. Ticaret Bakanlığı kayıtlarından sağlanan sermayeye ilişkin ilave aylık veriler ile Borsa İstanbul Günlük Bültenlerinden yararlanılarak derlenmektedir.

Diğer Sermaye: Bu kalem:

- Yurt dışında yerleşik ana ortağın Türkiye'deki şube, iştirak ve bağlı ortaklığına verdiği,
- Yurt dışında yerleşik şube, iştirak ve bağlı ortaklığın Türkiye'deki ana ortağına verdiği,
- Yurt dışında yerleşik grup şirketlerinin Türkiye'de yerleşik doğrudan yatırım şirketine verdiği,

kredileri ve geri ödemelerini kapsamaktadır. Veri kaynağı, özel sektörün yurt dışından kullandığı kredilerin kredi bazında ayrıntısına ilişkin banka raporlarıdır.

Gayrimenkul: Yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'de alım satımını yaptıkları gayrimenkul bedellerini göstermektedir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden elde edilen, yabancıların ve yurt dışı ikametli vatandaşların alım-satımını yaptıkları gayrimenkullere ilişkin toplulaştırılmış veriler kullanılmaktadır.

b) Portföy Yatırımları

Portföy yatırımları, bileşenleri, doğrudan yatırım ve rezerv varlıklar kapsamı dışındaki hisse senetleri ve borç senetleridir.

[6] Yurt içi yerleşiklerin yurt dışındaki gayrimenkul alımlarına ilişkin veriler, Finans Hesabı'nda "Doğrudan Yatırımlar/Net Varlık Edinimi/Sermaye/Yatırım" kalemi altında, Ocak 2017 döneminden itibaren yayımlanmaya başlanmıştır.

Net Varlık Edinimi

Yerleşik kişilerin yurt dışı piyasalarda alım satımını yaptıkları menkul kıymetleri kapsamaktadır. Sektörel ayrımı da yapılan bu verinin kaynağı banka raporlarıdır.

Net Yükümlülük Oluşumu

Yurt dışında yerleşik kişilerin sahipliğinde bulunan yurt içi yatırım fonu payları ve Borsa İstanbul'da yaptıkları hisse senedi alım-satımları ile yurt içi yerleşiklerce yurt içi ve uluslararası piyasalardaki bono ve tahvil ihraçlarından yaptıkları alım-satımlar bu kalemde izlenmektedir.

Banka ve diğer sektör tarafından yurt içinde ihraç edilen borç senetleri, Borsa İstanbul'da gerçekleştirilen hisse senedi işlemleri ile yurt dışı yerleşiklerin sahipliğinde bulunan yatırım fonu paylarının veri kaynağı Merkezi Kayıt Kuruluşu'dur. DİBS verileri, saklama hizmeti veren bankaların raporlarından sağlanmaktadır. Yurt dışında gerçekleştirilen tahvil ihraçlarının veri kaynağı, Eylül 2020 dönemine kadar TCMB ve bankaların dövizli işlem raporları olup, 2020 yılı Ekim ayı sonrası için ise Menkul Kıymet İstatistikleri kapsamında hesaplanan veriler kullanılmaktadır. Hem hisse senetleri hem de borçlanma senetleri için net değişim, stok değer değişimlerinin kur ve fiyat değişimlerinden arındırılması yoluyla hesaplanmaktadır. MKK verileri ile hesaplanan yatırım fonu payları, piyasa değeri üzerinden takip edilmekte olup Ocak 2022 döneminden itibaren istatistiklere yansıtılmıştır.

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tararafından hazırlanan Menkul Kıymet İstatistikleri El Kitabı'na uyum kapsamında, söz konusu veriler "ekonomik sahiplik" esasına göre derlenmektedir.

c) Finansal Türevler

Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışında yerleşik kişilerle taraf olduğu finansal türev sözleşmelerden (futures, forward, swap ve opsiyon) doğan kâr ve zararlara ilişkin fiili tahsilat ve ödemeleri kapsamaktadır. Tahsil edilen kârlar, alacak niteliğindeki sözleşmenin kapanmasını yansıttığından "Net Varlık Edinimi"; ödenen zararlar ise borç niteliğindeki sözleşmenin kapanmasını yansıttığından "Net Yükümlülük Oluşumu" altında kaydedilmektedir. Sözleşmelerin dayanak varlığına ilişkin tahsilat ve ödemeler ise bu kalemde değil, işlemin niteliğine göre ilgili oldukları kalemlerde izlenmektedir; örneğin bir para takası (swap) işleminde el değiştiren anapara tutarları "Diğer Yatırımlar/Efektif ve Mevduatlar" kalemine kaydedilmektedir.

Veri kaynağı, BDDK tarafından sağlanan sözleşme bazlı türev işlem raporları ile MKK tarafından türev işlem formu aracılığıyla sağlanan veriler olup, 2014 yılından itibaren ödemeler dengesi istatistiklerine yansıtılmaktadır.

d) Diğer Yatırımlar

Diğer yatırımlar; doğrudan yatırım, portföy yatırımları, finansal türevler ya da rezerv varlık dışında kalan tüm finansal işlemleri içermektedir.

Efektif ve Mevduatlar:

Net Varlık Edinimi, TCMB haricindeki bankaların yurt dışı muhabirleri ve yurt dışı şubeleri nezdindeki döviz ve Türk lirası hesaplarındaki değişimleri göstermektedir. Döviz hesaplarındaki değişim gerek yurt dışında yerleşik gerek yurt içinde yerleşik kişilerle döviz üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin tümünü yansıtmaktadır. Efektif olarak gerçekleşen döviz hareketleri de bu kalem altında izlenmektedir. Bu hareketler, yurt dışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen işlemlerden doğabildiği gibi, yurt içinde yerleşik kişilerin bankacılık sistemi dışında tuttukları dövizi bankaya yatırmasından veya bankadan çekmesinden de kaynaklanabilmektedir. İkinci durumda işlemin her iki tarafı da yurt içinde yerleşik olduğundan ortada ödemeler dengesine konu bir işlem bulunmamakta, ancak bankacılık verileri efektifin kaynağına ilişkin bilgi içermediğinden bu ayrım doğrudan yapılamamaktadır. Bu nedenle 2021 yılı verilerinden itibaren, efektif

hareketlerinin yurt dışı işlemlerle açıklanamayan bölümü bir tahmin modeli aracılığıyla belirlenmekte ve kalem dışında bırakılmaktadır.

Ayrıca, yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışındaki mevduat varlıkları da bu kalem altında izlenmektedir. Bankaların döviz varlıkları için veri kaynağı banka raporları, bankaların yurt dışı Türk lirası mevduatları için banka mizanları, yurt içinde yerleşik bankacılık dışı kesimin yurt dışındaki mevduatları için ise Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements, BIS) istatistikleridir. BIS istatistiklerinin ülke kapsamının sınırlı olması ve yerleşiklik bilgisinin her durumda doğru belirlenememesi nedeniyle, Ocak 2023 döneminden itibaren yurt içinde yerleşik gerçek kişilerin yurt dışı mevduat hareketleri SWIFT verilerini kullanarak derlenmeye başlanmış, bankacılık dışı tüzel kişiler için BIS istatistikleri kullanılmaya devam edilmiştir.

Net Yükümlülük Oluşumu altında ise yurt dışında yerleşik kişilerin TCMB ve bankalar nezdindeki mevduatları kaydedilmektedir. TCMB nezdindeki mevduatlar, yurt dışında yerleşik vatandaşlarımıza ait Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları ile Süper Döviz Hesaplarının değişimleri ile diğer merkez bankalarıyla yapılan ikili para takası (swap) anlaşmaları sonucu gerçekleşen mevduat takasları ve yurt dışı bankalarca TCMB nezdinde açılan depo hesaplarından oluşmaktadır. Bankalardaki mevduatlar ise yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşlar ile bankaların yabancı para ve Türk lirası cinsinden mevduatlarına ilişkin değişimi yansıtmaktadır. Veri kaynakları, TCMB ve banka raporları ile banka mizanlarıdır.

Krediler:

Net Varlık Edinimi, TCMB, Genel Hükümet ve bankaların yurt dışına açtıkları krediler, bankaların muhabir ilişkileri olmayan bankalara yaptıkları plasmanlar ile menkul kıymetlere ilişkin ters repo işlemleri yoluyla bankalarca yurt dışına verilen fonlardan oluşmaktadır. Veri kaynağı TCMB ve banka raporlarıdır.

Net Yükümlülük Oluşumu ise, yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışında yerleşik kişilerden sağladığı nakit kredilerin (IMF tarafından sağlananlar dâhil) borçlu sektörlere ve vadelerine göre dağılımını göstermektedir. Veri kaynağı TCMB ve banka raporlarıdır. Menkul kıymetlere ilişkin repo, teminat veya ödünç verme işlemleri yoluyla yurt içi bankalarca yurt dışından sağlanan fonlar da bu kalem altında kaydedilmektedir.

Finansal ve finansal olmayan özel ve kamu kuruluşlarının yurt dışından sağladığı uzun ve kısa vadeli krediler ile yurt dışında ihraç ettikleri tahvillere ilişkin (yabancı sermaye sayılan krediler ile uzun vadeli ticari krediler ayrıca takip edilebilmektedir) borçlu ve alacaklı bilgileri, döviz cinsi, kullanım, anapara/faiz ödemeleri ve geri ödeme planı gibi ayrıntılar, işlemlere aracılık eden bankalar tarafından TCMB'ye işlem bazında gönderilen bildirim formlarından derlenmektedir.[7]

Ayrıca, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından işlem bazında aylık olarak sağlanan Genel Hükümet'in yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredilere ilişkin kullanım ve geri ödeme bilgileri de TCMB dövizli işlem raporu ile birlikte 2008 yılı Ocak ayından itibaren ödemeler dengesi istatistiklerinde kullanılmaya başlanmıştır.

Ticari Krediler:

Yurt içinde yerleşik ihracatçıların yurt dışında yerleşik ithalatçılara yaptıkları vadeli mal satışları (verilen krediler) ile bu satışların vadelerinde tahsil edilen bedelleri Net Varlık Edinimi kalemine kaydedilmektedir. 2006 yılından önceki veriler için, verilen kredilerin veri kaynağı, TÜİK tarafından derlenen ihracatın vadeli ödeme şekilleridir. Geri ödemeler; ödeme vadelerine ilişkin olarak ihracatçı firmalarla gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre belirlenen vadelerde, hareketli ortalamalar yoluyla hesaplanmaktadır.

Yurt dışında yerleşik ihracatçıların yurt içinde yerleşik ithalatçılara yaptıkları vadeli mal satışları (kredi kullanımı) ile bu satışların vadelerinde yapılan ödemeleri (kredi geri ödemesi) ise Net Yükümlülük Oluşumu

[7] Türkiye'nin dış borç istatistikleri iki farklı kurum tarafından derlenmektedir: Hazine ve Maliye Bakanlığı ve TCMB, Veri Yönetişimi ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ödemeler Dengesi Müdürlüğü. Kamu sektörünün uzun vadeli dış borçları ile kamu kurum ve kuruluşlarının Hazine garantili dış borçları Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından derlenirken, özel sektörün uzun vadeli dış borçları ile tüm sektörlerin kısa vadeli dış borçları TCMB tarafından derlenmektedir.

kalemi altında kaydedilmektedir. 2006 yılı öncesi dönem için veri kaynağı, kullanımlar için, TÜİK tarafından derlenen mal mukabili ödeme şekline göre ithalat tutarı ile bankalar raporlarından elde edilen diğer vadeli ödeme şekillerine göre ithalattır. Geri ödemeler, sırasıyla ithalatçı firmalar nezdinde ödeme vadelerine ilişkin olarak gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre belirlenen vadelerde, hareketli ortalamalar yoluyla yapılan hesaplamalar ile banka raporlarıdır.

TCMB tarafından çerçevesi oluşturulan ve TÜİK tarafından 2021 yılında saha uygulamaları yürütülen doğrudan raporlama çalışması ile ihracat alacaklısı ve ithalat borçlusu firmalardan alacak ve borcun tutarı, döviz kompozisyonu, vadesi ve avans bilgileri mikro düzeyde derlenmeye başlanmıştır. Firmalardan doğrudan raporlama yöntemiyle sağlanan bu verilerle, kısa vadeli ticari kredi alacak ve borç stokları elde edilmektedir. 2006 yılı Ocak ayından itibaren, ödemeler dengesi ticari krediler net varlık edinimi ve kısa vadeli net yükümlülük oluşumu kalemlerine konu kur farkından arındırılmış akım veriler, söz konusu stok veriler kullanılarak hesaplanmaktadır.

Diğer Varlıklar ve Yükümlülükler:

Genel Hükümet ve Merkez Bankası tarafından uluslararası kuruluşlara katkı payı ve sermaye katılımı olarak gönderilen bedeller Net Varlık Edinimi altında kaydedilirken, yurt dışına verilen hayat sigortası hizmetiyle ilgili olarak yurt dışı yerleşiklere yapılan ödemeler ve tahsilatlar Net Yükümlülük Oluşumu altında gösterilmektedir.

Özel Çekme Hakkı (SDR)

IMF tarafından üye ülkelere yeni tahsis edilen Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights-SDR), brüt rezerv varlıklarında artış ve aynı zamanda genel hükümetin uzun vadeli borç yükümlülüklerinde "Net Yükümlülük Oluşumu" olarak kaydedilmektedir. Söz konusu SDR tahsisatları, Altıncı El Kitabı'na uyumlu olarak, bu kalem altında ve "Rezerv Varlıklar/Resmi Rezervler/Döviz Varlıkları" kalemleri altında kaydedilmiştir.

e) Rezerv Varlıklar

Uluslararası Para Fonu Nezdindeki Varlıklar: IMF nezdindeki rezerv varlıklardaki değişimi yansıtmaktadır. Son kota değişikliği 2011 yılında gerçekleşmiştir. Veri kaynağı TCMB raporlarıdır.

Resmi Rezervler: TCMB yurt dışı muhabir mevcutlarındaki değişim ile portföy yönetimi amacıyla alım satımını yaptığı menkul kıymetlerden oluşmaktadır. Rezervlerdeki değişim, yurt dışında ve yurt içinde yerleşik kişilerle döviz üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin tümünü yansıtmaktadır. Veri kaynağı TCMB raporlarıdır.

4. Net Hata ve Noksan

Net Hata ve Noksan terimi derleyiciler kaynaklı bir hata şeklinde yorumlanmamalıdır; söz konusu kalıntının eksik veri kaynakları ve raporlama kalitesinin düşük olması gibi diğer etkenler tarafından kaynaklanıyor olması çok daha sıklıkla gözlenmektedir (BPM6, para. 2.25, s. 11).

Türkiye'nin ödemeler dengesi istatistiklerinde ilgili ayın verisi, uluslararası uygulamalara göre oldukça kısa bir gecikme dönemi olarak nitelendirilebilecek yaklaşık altı haftalık bir gecikme ile yayımlanmaktadır. İstatistiklerin güncelliğini kaybetmeden kullanıcılara ulaşmasını amaçlayan bu uygulama, yayım tarihinde mevcut olmayan verilerin yerine geçici nitelikteki verilerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Ödemeler dengesi istatistikleri ve dolayısıyla net hata ve noksan kalemi de hem geçici nitelikteki söz konusu verilerin zaman içinde kesinleşmesi, hem de yeni bir kaynaktan veri derlenmeye başlanması nedeniyle güncellenmektedir.

Net hata ve noksana ilişkin farklı örnekler vermek mümkündür:

a) Dış ticarete ilişkin mal hareketlerinin gümrük kayıtlarından elde edilmesine karşın, ödemelerin banka kayıtlarından alınması, işlemlerin karşılıklı kayıtlarının aynı değerle kaydedilmesini zorlaştırmaktadır. Gümrük kayıtlarında fatura değerine göre 100 birim olarak görülen ihracat mal bedelinin, ihracatçının yurt

içinde yerleşik bankadaki hesabına 70 birim olarak yatırması, kalan 30 birim tutarındaki kısmının ise yurt dışındaki bir banka nezdindeki hesabında kalması halinde, bankalar sisteminden alınan veriler içinde görülmeyen 30 birimlik tutar NHN kalemine yansımaktadır. Ancak, yurt içinde yerleşik bankacılık dışı kesimin yurt dışı mevduatlarındaki değişim, 2008 yılı verilerinden başlamak üzere, BIS Uluslararası Yerel Bankacılık İstatistikleri'nden derlenmekte ve "Diğer Yatırımlar/Efektif ve Mevduatlar/Net Varlık Edinimi/Diğer Sektörler" kalemi altında kaydedilmektedir.

b) Ayrıca, BIS Uluslararası Yerel Bankacılık İstatistikleri'ni üçer aylık bazda ve yaklaşık dört aylık bir gecikme ile yayımlamaktadır. 2011 yılı verilerinden başlamak üzere ise, BIS verisi açıklanıncaya kadar, bankaların yurt dışı şubelerine ait veriler ödemeler dengesi istatistiklerinde gösterge niteliğinde kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, hem "Diğer Yatırımlar/Efektif ve Mevduatlar/Net Varlık Edinimi/Diğer Sektörler" kalemi hem de "Net Hata ve Noksan" kalemi geçici nitelikteki verilerin kesinleşmesiyle birlikte güncellenmektedir.

c) Turizm gelir ve giderlerinin izlenebilmesi için yürütülen anket çalışmaları sonucunda hesaplanan 100 birimlik turizm gelir veya gideri, bankaların döviz varlıklarına 100 birimlik artış veya azalış olarak yansımamışsa, aradaki fark NHN kalemine yansımaktadır.

C. Veri Erişimi

Ödemeler dengesi istatistiklerine TCMB İnternet sitesinde (http://www.tcmb.gov.tr) yer alan "İstatistikler / Ödemeler Dengesi ve İlgili İstatistikler / Ödemeler Dengesi İstatistikleri" menüleri takip edilerek ulaşılabilmektedir. Ayrıca "İstatistikler" menüsü altından "Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)" aracılığı ile zaman serileri olarak da erişilebilmektedir.

İlgili istatistikler, Türkiye İstatistik Kanunu'na dayanılarak TÜİK tarafından hazırlanan Resmi İstatistik Programı ve IMF'nin "Özel Veri Yayımlama Standartları" kapsamında belirlenen takvime göre kamuoyuna aylık olarak duyurulmaktadır. Yayımlama takvimine "İstatistikler / Veri Yayımlama Takvimi" menüsünden veya TÜİK'in internet sitesinden erişilebilir.